

СЛУЖБА БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Інститут підготовки юридичних кадрів для Служби безпеки України
Національного університету «Юридична академія України
імені Ярослава Мудрого»

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОПЕРАТИВНО-СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

*Матеріали постійно діючого науково-практичного семінару
(16 травня 2014 року)*

Випуск 5

Харків

СЛУЖБА БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ
Інститут підготовки юридичних кадрів
для Служби безпеки України
Національного університету «Юридична академія
України імені Ярослава Мудрого»

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ОПЕРАТИВНО-СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ:
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ
ЇХ ВИРІШЕННЯ

*Матеріали постійно діючого
науково-практичного семінару
(16 травня 2014 року)*

Випуск 5

Харків

Редакційна колегія

С.Е. Кучерина (головний редактор),

С.О. Гриненко, О.Ю. Гайворонський, Д.І. Тарасенко

П68 Правове забезпечення оперативно-службової діяльності: актуальні проблеми та шляхи їх вирішення. Матеріали постійно діючого науково-практичного семінару, 16 травня 2014 р.; м. Харків / Редкол.: С.Кучерина (голов. ред.) та ін. – Х.: ТОВ «Оберіг», 2014. – 316 с.
ISBN 978-966-8689-15-4

Збірник містить тези доповідей і виступів науковців, практичних працівників та курсантів, присвячених проблемам соціального захисту працівників правоохоронних органів, військовослужбовців та осіб, звільнених з військової служби; договірної роботи в Службі безпеки України; представництва інтересів СБ України та інших правоохоронних органів в судах; адаптації правоохоронних органів до роботи в нових умовах після впровадження змін до законодавства та відомчих нормативно-правових актів у зв'язку з набуттям чинності новим КПК України; удосконалення нормативно-правового регулювання оперативно-розшукової та контррозвідувальної діяльності; забезпечення прав та свобод особи, застосування практики Європейського суду з прав людини у діяльності спецслужб і правоохоронних органів України; організації та нормативного регулювання контролю за діяльністю спецслужб при проведенні заходів, що тимчасово обмежують права і свободи людини; реформування правоохоронної системи; повноважень суб'єктів забезпечення національної безпеки України; підвищення ефективності підготовки кадрів для сектору безпеки й інших питань правового забезпечення оперативно-службової діяльності Служби безпеки України.

Матеріали друкуються в авторській редакції. Редколегія може не поділяти погляди, викладені у збірнику. Автори опублікованих матеріалів несуть відповідальність за їх зміст.

Для співробітників правоохоронних органів, науковців, викладачів, курсантів й студентів вищих юридичних навчальних закладів.

ББК 67.9 (4УКР-4ХАР) 311я431

© Інститут підготовки юридичних кадрів для Служби безпеки України Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого», 2014

ISBN 978-966-8689-15-4

Тези друкуються мовою оригіналу

Адреса Інституту: 61002, м. Харків, вул. Мироносицька, 71,

телефон / факс (057) 700-34-55

E-mail: ipuk.kharkov@gmail.com

ЗМІСТ

Кучерина С.Е.	Вступне слово	9
Доповідь:		
Єрмаков О.І.	Щодо окремих аспектів захисту майнових прав СБУ на об'єкти права державної власності, що розташовані на території тимчасово окупованих Автономної Республіки Крим та м. Севастополя	11
Шевченко Р.В.		
Теницький Р.М.		
Виступи учасників семінару:		
1. Правові аспекти соціального захисту працівників правоохоронних органів, військовослужбовців СБ України та осіб, звільнених з військової служби		
Малик С.О.	Правове регулювання забезпечення житлом в системі СБ України	23
Нікітін О.І.	До питання соціального захисту військовослужбовців Служби безпеки України та осіб, звільнених з військової служби	26
2. Договірна робота у Службі безпеки України: новели, проблемні питання та шляхи удосконалення		
Пальчик М.А.	Правові проблеми користування державним майном підприємств Служби безпеки України в договорах зберігання	40
Шевченко Р.В.	Щодо договірної роботи в СБУ: новели, проблемні питання та шляхи удосконалення	43
3. Представництво інтересів Служби безпеки України та інших правоохоронних органів в судах: сучасні тенденції у судовій практиці, недоліки, проблеми та способи їх подолання		
Любчик Ю.О.	Представництво інтересів СБУ в судах: сучасні тенденції у судовій практиці, недоліки, проблеми і способи їх подолання	51

Список використаної літератури

1. Кримінальний процесуальний кодекс України [текст]: – К: «Центр учбової літератури». – 2012. – 292 с.
2. Наказ Генеральної прокуратури України, МВС України, СБ України, Міністерством фінансів України, Адміністрацією ДПС України та Міністерством юстиції України від 16 листопада 2012 р. № 114/1042/516/1199/936/1681/51 «Про затвердження Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні».
3. Белкин А.Р. Теория доказывания. Научно-методическое пособие/ А.Р. Белкин/ М.: Изд-ство «Норма», 1999. – 429 с.
4. Єдиний реєстр судових рішень України. Справа № 1-169/11. Електронний ресурс. Режим доступу зі сторінки: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/29870103>.
5. Єдиний реєстр Судових рішень України. Вирок Печерського районного суду у м. Києві у справі № 1/ 947/11 від 11.05. 12 р. – Електронний ресурс. – Режим доступу зі сторінки: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/23912197>.

Давиденко Світлана Василівна
доцент кафедри кримінального процесу
та оперативно-розшукової діяльності,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
кандидат юридичних наук

ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ПОТЕРПІЛОГО У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ

В умовах побудови демократичної, соціальної, правової держави надзвичайно актуальною для науки кримінального процесу і практики законотворення є фундаментальна проблема забезпечення та захисту прав потерпілого в кримінальному судочинстві. При проведенні судово-правової реформи та у зв'язку з прийняттям нового Кримінального процесуального кодексу України особливої актуальності набувають питання зміцнення і розширення правового статусу постраждалої від кримінального правопорушення особи, створення системи гарантій прав людини з метою своєчасного забезпечення її права на доступ до правосуддя та судо-

вий захист, вдосконалення процесуального механізму реалізації своїх прав потерпілим. Із цього випливає, що кримінальне процесуальне законодавство має гарантувати не тільки формальне дотримання прав потерпілого, але і його активність під час як досудового розслідування, так і судового розгляду щодо встановлення обставин, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні. На ефективне поновлення прав постраждалих осіб орієнтують і сучасні міжнародні документи. Це зумовлює необхідність реформування вітчизняного законодавства з метою приведення його у відповідність із загальноприйнятими європейськими стандартами в галузі прав людини.

Незважаючи на те, що цій багатоаспектній проблематиці присвячено чимало наукових досліджень, сьогодні залишаються невирішеними питання стосовно особливостей процесуального положення потерпілого в судовому провадженні, а саме, на одному з етапів судового розгляду – скороченому судовому слідстві (ст.349 КПК) (за термінологією КПК – судовому розгляді). Через фрагментарність правового регулювання окремих положень цього інституту у судовій практиці виникають питання, що потребують адекватної процедури їх вирішення, оскільки відсутність останньої в кримінальному процесуальному законі негативно впливає на практику застосування зазначених норм. Отже, окреслена проблема на нинішньому етапі набуває важливого теоретичного та практичного значення. Передбачивши статтею 349 КПК в кримінальному судочинстві України можливість існування скороченого порядку судового розгляду і визначаючи підстави та умови проведення скороченого судового слідства, законодавець водночас оминає вирішення цілої низки питань, зокрема, питань щодо забезпечення процесуальних прав потерпілого при застосуванні норм даного інституту.

Перспективним напрямком реформування та однією з найважливіших тенденцій подальшого розвитку сучасного кримінального процесу України є необхідність диференціації кримінальної процесуальної форми шляхом введення спрощених і скорочених процедур, як прогресивного засобу підвищення ефективності кримінального судочинства та оптимального вирішення завдань кримінального провадження. Метою встановлення таких правових процедур є раціоналізація та прискорення кримінального провадження при одночасній процесуальній та ресурсній економії. Разом із тим, положення ч.3 ст.349 КПК нерідко оцінюються як такі, що суперечать правовим при-

писам цілого ряду норм КПК, не узгоджуються з загальними принципами кримінального провадження та не відповідають основним конституційним засадам судочинства в Україні.

На доцільність застосування спрощених судових процедур вказано й у Рекомендації № R (87) 18 Комітету Міністрів Ради Європи від 17.09.1987 р. «Щодо спрощення кримінального правосуддя». При цьому будь-яке спрощення, як виключення із загального порядку судового розгляду, має здійснюватися шляхом впровадження ефективного правового механізму, який дозволяє належним чином забезпечити процесуальні права, свободи та законні інтереси учасників кримінального провадження. Така вимога ґрунтується насамперед на нормативному положенні про те, що пріоритетним публічно-правовим обов'язком держави є забезпечення прав і свобод людини (ст.3 Конституції України).

На початку судового слідства (за термінологією КПК – судового розгляду) головує думку учасників судового провадження про те, які докази потрібно дослідити, та про порядок їх дослідження, про що зазначається в ухвалі суду (ч.ч.1, 2 ст.349 КПК). Визначення обсягу доказів, що підлягають дослідженню, та порядку їх дослідження під час судового слідства має виключно важливе значення для постановлення законного і обґрунтованого судового рішення. За загальним правилом обґрунтованим є рішення, ухвалене судом на підставі об'єктивно з'ясованих обставин, які підтверджені доказами, дослідженими під час судового розгляду та оціненими судом відповідно до ст.94 КПК (ч.3 ст.370 КПК). Однак, згідно з ч.3 ст.349 КПК суд має право, якщо проти цього не заперечують учасники судового провадження, визнати недоцільним дослідження доказів щодо тих фактичних обставин, які ніким не оспорується. При цьому суд з'ясовує, чи правильно розуміють зазначені особи зміст цих обставин, чи немає сумнівів у добровільності їх позиції, а також роз'яснює їм, що у такому випадку вони будуть позбавлені права оскаржити ці обставини в апеляційному порядку. Виходячи з вищенаведеного, фактичні обставини, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні (ст.91 КПК), вважаються встановленими в даному судовому засіданні.

Тлумачення положень ч.3 ст.349 КПК дозволяє дійти висновку, що обов'язковими умовами дотримання вимог закону при проведенні скороченого судового слідства є наступні: а) згода учасників судового провадження з обставинами кримінального правопорушення, як вони встановлені під час досудового розслідування; відсутність будь-яких

заперечень щодо правильності їх встановлення; б) згода учасників процесу на проведення скороченого судового слідства (їх думку повинен детально з'ясувати суд); в) роз'яснення судом зазначеним особам змісту фактичних обставин; г) впевненість суду в тому, що їх позиція щодо визнання цих обставин є добровільною і вони правильно розуміють зміст останніх; г) роз'яснення судом учасникам провадження процесуальних наслідків проведення скороченого судового слідства в частині неможливості апеляційного оскарження обставин, які ніким не оспорувалися в суді першої інстанції, а тому і не були досліджені відповідні докази в судовому засіданні. Такі роз'яснення суду та пояснення обвинуваченого, потерпілого, прокурора та інших щодо цього мають бути відображені в усіх засобах фіксування кримінального провадження (інформаційний лист ВССУ з розгляду цивільних і кримінальних справ № 223-1446/0/4-12 від 05.10.2012 р. «Про деякі питання порядку здійснення судового розгляду в судовому провадженні у першій інстанції відповідно до Кримінального процесуального кодексу України»). Зокрема, відсутність у журналі судового засідання відомостей про роз'яснення змісту ч.3 ст.349 КПК є істотним порушенням вимог кримінального процесуального закону і однією з найпоширеніших підстав для повернення кримінального провадження на новий судовий розгляд.

У зв'язку з цим виникає питання щодо можливості проведення скороченого судового слідства в разі відсутності потерпілого за умови, якщо обвинувачений, його захисник та прокурор не заперечують проти даного порядку. Вбачається, що вирішення цього питання повинне ґрунтуватися на загальних засадах участі потерпілого в судовому засіданні. Відповідно до п.12 постанови ПВСУ від 02.07.2004 р. № 13 «Про практику застосування судами законодавства, яким передбачені права потерпілих від злочинів», суди зобов'язані вживати всіх можливих заходів до забезпечення участі потерпілого в судовому засіданні. Якщо в судове засідання не прибув за викликом потерпілий, який належним чином повідомлений про дату, час і місце судового засідання, суд, заслухавши думку учасників судового провадження, залежно від того, чи можливо за його відсутності з'ясувати всі обставини під час судового розгляду, вирішує питання про проведення судового розгляду без потерпілого або про відкладення судового розгляду (ст.325 КПК). Оскільки суд зобов'язаний вжити заходів до з'ясування його позиції щодо можливості проведення скороченого судового слідства, вважаємо, що в чинному кримінальному процесуальному законі необхідно закріпити положення

про обов'язкову участь потерпілого або його представника як одну з найважливіших умов застосування скороченого порядку судового розгляду. В разі неявки цих учасників провадження в судове засідання в застосуванні прискореної процедури повинно бути відмовлено, і суд зобов'язаний прийняти рішення про проведення судового розгляду в загальному порядку та продовжити досліджувати докази в повному обсязі. Як виключення вбачається за можливе проведення скороченого судового розгляду у відсутності потерпілого (представника) за наявності попередньо отриманої від нього письмової заяви про згоду на застосування даного порядку, яка обов'язково приєднується до матеріалів кримінального провадження на підтвердження його позиції. При особистій явці потерпілого відповідна усна заява заноситься до журналу судового засідання. При цьому потерпілий повинен висловити свою згоду у визначеній і категоричній формі. Якщо в потерпілого є представник (законний представник), його згода має бути прийнята після консультації з представником. Вищевикладене дозволяє зробити висновок про те, що суд, вирішуючи питання про можливість проведення судового розгляду в порядку ч.3 ст.349 КПК зобов'язаний встановити наявність необхідних для цього підстав і умов, а також переконатися в тому, що потерпілий усвідомлює сутність, особливості та правові наслідки застосування вказаної норми.

Отже, можна констатувати, що при подальшому вдосконаленні правової регламентації процедури скороченого судового слідства доцільним вбачається передбачити концептуальні положення, які чітко визначають порядок прийняття рішення щодо обсягу та послідовності дослідження доказів за ч.3 ст.349 КПК.

Жалдак Сергій Іванович
директор Центру НА СБ України,
полковник

ЩОДО ПРАВОВОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ УЧАСТІ ПЕРЕКЛАДАЧА У ПРОВЕДЕННІ СПОСТЕРЕЖЕННЯ ЗА ОСОБОЮ, РІЧЧЮ АБО МІСЦЕМ

Спостереження за особою, річчю або місцем є однією із складних в організації та проведенні, а також тактично ризикованих негласних слідчих (розшукових) дій. З часів її запровадження як

засобу збирання доказів у кримінальне провадження за Статутом кримінального судочинства Російської імперії 1864 (ст. 254) до сьогодні її розвиток завжди був пов'язаний з науково-технічним прогресом. Так, зовнішнє спостереження у Російській Імперії відповідно до п. 13-35, 41-72 «Інструкції начальникам охоронних відділень з організації зовнішнього спостереження», затвердженої Міністром внутрішніх справ Російської імперії 9 лютого 1907, здійснювалося одним філером та групою філерів (спостережним постом), пішим ходом та візником. За понад сторічну історію свого існування зовнішнє спостереження, відповідно до п. 11 ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» станом до 20.11.2012, трансформувалося у оперативно-розшуковий захід візуальне спостереження в громадських місцях із застосуванням фото-, кіно- відео зйомки, оптичних та радіоприладів, інших технічних засобів. З набранням чинності 20.11.2012 Кримінальним процесуальним кодексом України та Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України» арсенал діяльності оперативних підрозділів та органів досудового розслідування поповнився оперативно-розшуковим заходом і однойменною йому негласною слідчою (розшуковою) дією – спостереження за особою, річчю або місцем

Частина 1 статті 269 КПК України визначає можливість здійснювати спостереження за особою, річчю або місцем шляхом візуального спостереження за зазначеними об'єктами або візуального спостереження з використанням відеозапису, фотографування, спеціальних технічних засобів. Розширення арсеналу науково-технічних засобів, що можуть бути використані під час даної негласної слідчої (розшукової) дії ставить відповідні вимоги до осіб, які здійснюють спостереження, щодо наявності в них спеціальних знань та навичок по їх застосуванню. Однак, практика діяльності СБ України свідчить, що виникають ситуації коли важливою стає потреба у спеціальних знаннях іноземних мов, мови жестів.

Відповідно до частини 1 статті 269 КПК України спостереження за особою, річчю або місцем є негласною слідчою (розшуковою) дією, що передбачає проведення для пошуку, фіксації і перевірки під час досудового розслідування тяжкого або особливо тяжкого злочину відомостей про особу та її поведінку або тих, з ким ця особа контактує, або певної речі чи місця у публічно доступних місцях візуальне спостереження за зазначеними об'єктами або візуальне